

Václav Klaus
& kolektiv IVK

Česká
republika
na rozcestí

Čas rozhodnutí

Česká republika na rozcestí

Čas rozhodnutí

také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.fragment.cz

Václav Klaus a kolektiv IVK
Česká republika na rozcestí – Čas rozhodnutí – e-kniha
Copyright © Fragment, 2013

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

Česká
republika
na rozcestí
Čas rozhodnutí

Česká
republika
na rozcestí
Čas rozhodnutí

OBSAH

PŘEDMLUVA	7
PREAMBULE	11
ČÁST A	19
NAŠE EKONOMICKÁ A POLITICKO-SPOLEČENSKÁ REALITA	
1. Naše dlouhodobá ekonomická stagnace není náhodná	21
1.1. Základní fakta o české ekonomice	22
1.2. Vývoj jednotlivých složek agregátní poptávky a nabídky	36
2. Postupný rozklad politického a společenského systému	59
2.1. Krize rodiny jako jeden z projevů i důsledků hluboké krize společnosti	61
2.2. Eroze společnosti a rozpad společných hodnot	69
2.3. Krize výchovy a vzdělání	73
2.4. Mýtus vědy a výzkumu jako zásadní priority společenského rozvoje	80
2.5. Nevládnutí a rozklad politického systému	82
ČÁST B	101
HLAVNÍ PŘÍČINY DNEŠNÍ KRIZE	
1. Systémové příčiny nefunkčnosti naší ekonomiky	103
1.1. Trh vs. stát	104

1.2. Systémové prvky našeho ekonomického problému	108
1.3. Vybraná česká specifika eroze ekonomického systému	148
2. Obecnější kořeny defektů našeho dnešního politického a společenského systému	158
3. Vnější kontext a co z něho plyne pro nás	170
3.1. Ekonomický a politický úpadek Evropy	173
3.2. Vzestup Východu a BRIC zemí	192

ČÁST C **201**

ZMĚNA VYŽADUJE RADIKÁLNÍ KROKY

1. Nástin domácích transformačních změn	207
2. Co se dá udělat s naším vztahem k EU?	215

SHRNUTO A PODTRŽENO **227**

PŘEDMLUVA

Institut Václava Klause (IVK) považuje za své poslání – již od momentu svého formálního založení a registrace v únoru roku 2012 a zejména od zahájení své skutečné aktivity bezprostředně po ukončení mého prezidentského mandátu v březnu 2013 – zabývat se aktuálními problémy společnosti a ekonomiky naší země i jejího relevantního okolí a vyjadřovat se k nim. Vyjadřovat se k nim nejen formou publicistickou či pořádáním veřejných diskusí a seminářů, ale i formou obsáhlejších studií. Tato kniha je prvním zásadnějším příkladem takového našeho příspěvku.

Náš institut chce fungovat – a po půl roce můžeme s jistým sebevědomím říkat, že funguje – jako klasický think-tank, o čemž svědčí jeho dosavadní aktivity. Každý potenciální zájemce se o tom může dozvědět vše potřebné z webové stránky www.institutvk.cz. Vydáváme různé druhy politických i analytických komentářů, pořádáme semináře pro širší veřejnost i uzavřené „Rozmluvy na Hanspaulce“, které jsou vzhledem k velikosti našeho hanspaulského zámečku nutně jen výběrové. Každý měsíc publikujeme náš pravidelný Newsletter (www.institutvk.cz/newsletter) a jako nepravidelné občasníky vydáváme sborníky z našich seminářů (z nichž poslední byl věnován Margaret Thatcherové). Vydali jsme zatím jen jednu „hard cover“ knihu, a to s názvem Deset (která je souborem projevů prezidenta republiky k 28. říjnu za posledních deset let). Máme připraveny další publikace, které by měly být čtenářům postupně předkládány. Vrcholem naší dosavadní aktivity je však tato kniha, která reaguje na aktuální situaci naší země. Na situaci, kterou spolu s většinou našich spoluobčanů považujeme za mimořádně špatnou, ne-li tragickou.

Když jsme se na první schůzce autorského kolektivu, která se konala 14. května letošního roku, domlouvali na tématu, situaci

u nás jsme sice viděli jako nesmírně vážnou, ale netušili jsme, co se stane v červnu letošního roku, netušili jsme, že dojde k tak dramatickému vývoji, který nakonec vyústil v předčasné volby do Poslanecké sněmovny. Knihu jsme v žádném případě neplánovali jako příspěvek k volební kampani (předčasné volby jsme nemohli předpokládat) a ani teď ji nepublikujeme jako jakýsi volební manifest. Svým obsahem však – chtě nechtě – tento charakter má, a proto jsme vlastně nakonec rádi, že vychází ještě před podzimními předčasnými volbami.

Záměrem tohoto našeho kolektivního díla bylo i jisté vykrystalizování účelu a smyslu IVK i jeho stmelení a názorové vymezení. Kolektiv bezprostředních zaměstnanců i blízkých spolupracovníků institutu – Ladislav Jakl, Stanislava Janáčková, Václav Klaus, Marek Loužek, Jan Skopeček, Martin Slaný, Dušan Tříška, Otakar Vychodil a Jiří Weigl – se v posledních měsících pravidelně scházel a diskutoval (a kriticky posuzoval) dílčí podklady jednotlivých spoluautorů. Tyto schůzky probíhaly jako ostré polemiky a tříbení názorů a všechny nás tím velmi obohacovaly. Věříme, že se to pozitivním způsobem projevilo i na kvalitě textu knihy.

Opakuji, že jde o kolektivní dílo. I když je zřejmé, že k němu všichni autoři nepřispěli stejnou měrou, nejde o sborník podepsaných autorských textů. Není možné k jednotlivým jménům přiřadit jednotlivé kapitoly. Protože jsme chtěli formou kolektivní práce motivovat i celý autorský tým, nepovažujeme to za nevýhodu. Do jisté míry je však toto pojetí knihy i příčinou určité heterogenosti textu, který – jak jsme v průběhu prací pochopili – nelze násilně homogenizovat. Není to jenom odlišností autorů a stylů jejich psaní, ale primárně heterogeností vlastního předmětu knihy, který nelze zúžit do jedné dimenze jediné společenskovední disciplíny. Jsme si vědomi toho, že je v knize „ekonomistní“ část, která je vý-

razně jiná než obecnější společensko-politické části. Beletrizovat ekonomické kapitoly nemá smysl a stejně tak nemá smysl „zexaktňovat“ exaktnímu a scientistnímu myšlení se bránící části o politice a společnosti jako celku. Smířili jsme se s tím, že jistá heterogenita celku není vadou, ale charakteristickou vlastností knihy.

Knihu jsme nesměřovali na příliš odborného čtenáře, neboť naším záměrem je oslovit širší než jen odbornou, profesionální veřejnost. Záměrně jsme proto brzdili její náročnost a minimalizovali jsme počet citátů a odkazů na další literaturu. Nejsme – i když k tomu někteří máme sklon – institutem ekonomických analýz, protože tím bychom si počet čtenářů značně omezili. V několika případech jsme složitější odborný text přesunuli do boxů, které jsou znázorněny i odlišným typem písma a podbarvením, které je jistě možné přeskočit.

Chtěl bych poděkovat všem, kdo se na přípravě této knihy podíleli. Kromě autorů děkuji i oběma našim asistentkám Karolině Králové a Blance Sedláčkové za neúnavné prepisování a opravování našich textů. Chci poděkovat Martinovi Slanému za koordinaci celého textu a hlavně držení celého kolektivu pohromadě i přes neobvykle teplé (doufáme, že nikoli globálně oteplené) léto. Chtěl bych poděkovat Romaně Homonické a Nakladatelství Fragment za mimořádnou pečlivost, kterou knize věnovaly, i za rychlost, s jakou byla vydána. Věřím, že si kniha najde své čtenáře a že – ač to původně jejím záměrem nebylo – promluví i do dnešního nervózního předvolebního období.

6. září 2013

PREAMBULE

Výchozím motivem, a proto i prvním velkým tématem této knihy, se stala nesporná a nepopíratelná ekonomická stagnace, která Českou republiku již několik let charakterizuje, oslabuje a všechny nás viditelně zneklidňuje. Data v časovém i regionálním srovnání jsou evidentně varovná – jak se pokusíme ukázat v dalším textu – a není možné je popírat či zlehčovat.

Paradoxně a poněkud překvapivě se tento zjevný fakt nestal zásadním tématem veřejné diskuse ani pozornosti vlády, opozice či médií. Bere se jako něco vznikajícího mimo nás a veřejná diskuse se soustřeďuje na jiná témata. Naším hlavním motivem bylo pokusit se touto knihou obrátit veřejnou pozornost ke skutečně zásadním problémům naší země, popsat a pojmenovat hlavní nedostatky našeho ekonomického i společenského vývoje a vyvolat k nim tolik potřebnou veřejnou debatu. Problém, kterému čelíme, je třeba přijmout, ne se k němu obracet zády.

V průběhu prací nad tímto textem nás zastihla červnová vládní krize, která jen potvrdila a zesílila naše (ale určitě nejenom naše) přesvědčení, že u nás nejde pouze o problémy ekonomické. Postupující rozklad státních struktur a celkový hluboký společenský marasmus, který nás obklopuje, si vyžadují komplexnější přístup.

Ve společensko-politické oblasti bohužel chybí něco, čím je v ekonomii rozvinutá a dobře definovaná teorie a z ní vyplývající instrumentarium běžné ekonomické analýzy, zejména analýzy makroekonomické. To nás – v neekonomických oblastech – limituje a oslabuje naše závěry.

Že jsou poměry v naší zemi v mnoha ohledech již dlouho nespokojivé, je obecně sdílená pravda, která se však špatně strukturuje a ještě hůře kvantifikuje. Ve vážné analýze nelze pracovat

s pojmy chytlavými ale neměřitelnými, jako je „blbá nálada“, již kdy-
si vynalezl Václav Havel, a která vyjadřovala tehdejší frustraci jis-
tých jemu blízkých kruhů s nenaplněnými mocenskými ambicemi.

Východiskem pro seriózní zkoumání nemůže být ani standard-
ně negativistický obraz reality, kterému jsme dnes a denně vysta-
veni v médiích a který jsme si – alespoň někteří z nás – zvykli
nebrat úplně vážně. Nevystačíme s pojmy „nespokojenost“ a „na-
štvanost“ lidí. Jak ale vyjádřit a změřit to, že **naše země již více
než dvacet let po pádu komunismu bohužel znovu nevzkvétá**,
jak identifikovat projevy a příčiny tohoto vývoje a jak naznačit vý-
chodiska, jak by to bylo možné změnit, to byly hlavní úkoly, které
před námi stály a které nás motivovaly k napsání této knihy.

Nelehké bylo i rozhodnout o tom, do jaké hloubky věnovat po-
zornost vnějšímu prostředí, které malou otevřenou ekonomiku,
jejímž je Česká republika prototypem, silně ovlivňuje. V nesporné,
i když stále ještě velmi nedůsledně přiznávané krizi se sice
nachází velká většina zemí eurozóny, ale **svádět naši krizi jenom
na vnější okolnosti nelze**. Domácí podíl na ní je příliš velký. Čes-
ká republika je – pravděpodobně s výjimkou Maďarska – jedinou
zemí, která si zachovala vlastní měnu, a přitom její ekonomika
klesá, a to již šest čtvrtletí po sobě. Pád se dokonce zrychluje –
údaje za 1. čtvrtletí 2013 udávají meziroční pokles ve výši 2,4%.
(Výsledek 2. čtvrtletí roku 2013 nemůžeme přeceňovat.) Jde
o nejvleklejší recesi od vzniku samostatné České republiky před
dvaceti lety a ani prognózy, které máme k dispozici, nejsou pro
nás, pro Evropskou unii ani pro Západ jako celek příznivé.

Jedním z viditelných a dobře změřitelných projevů této krize
je to, že se zastavilo naše přibližování se k ekonomické úrovni
západní Evropy, tak slibně zahájené v 90. letech.

Zdá se, že pro poslední neúřednickou, tedy Nečasovu (a Kalouskovu) vládu a jí nakloněné odborné a mediální kruhy byla naše vleklá recese těžko vysvětlitelnou anomálií, která postihla – podle jejich názoru – jinak zdravou ekonomiku. Hlavním ospravedlňujícím argumentem, neustále opakovaným, byla údajná důvěra finančních trhů projevující se zlepšeným ratingem země a relativně nízkými náklady na obsluhu našeho státního dluhu. Těžko tím však lze zakrýt reálný pokles ekonomiky, narůstající sociální problémy a především neschopnost růst a prosperitu obnovit. O tom, jak vážně se u nás o těchto problémech diskutuje, resp. nediskutuje, svědčí i to, že takový pokles HDP, jako u nás, by byl v každé jiné zemi zásadním politickým tématem a těžko by jej jakákoli vláda ustála. U nás, zdá se, je to jiné. Vlády padají z jiných důvodů a veřejná diskuse se pohybuje v naprosto krátkozrakém rozměru.

Kritika dnešní situace a vládní politiky, která v posledních třech letech přicházela z opozičních řad, byla až příliš účelově politicky motivovaná a byla založena buď na odmítání celé naší polistopadové cesty jako takové, nebo na starých socialistických a keynesiánských pohledech. Ostrá kritika dnešní situace je nezbytná, ale musí to být kritika vážnější a hlubší. O tu se chceme pokusit.

Nepokoušíme se o zevrubnou historickou analýzu posledních 23 let ekonomického a společenského vývoje v naší zemi. Koncentrujeme se na vývoj dnešní a na jeho bezprostřední příčiny a souvislosti. Chceme ukázat, že problémy dneška – v Evropě i u nás – nejsou výsledkem selhání trhu, ale selhání státu (jak tomu ostatně bývá téměř vždycky). Tento postoj byl u nás před dvaceti lety názorem dominantním, nyní je v menšině a na ústupu.

Hlavně ale chceme na faktech vyvrátit sebeuspokojivé přesvědčení, že je u nás – až na drobné ekonomické problémy (většinou importované) – v zásadě, systémově vše v pořádku. Argumentace zde není jednoduchá. Jsme si vědomi toho, že **žádné monokauzální vysvětlení podprůměrného výkonu české ekonomiky není dostačující** (i když jej leckdo sebevědomě nabízí a vidí, např. ve vlivu korupce) a že naše ekonomická stagnace a recese má širší souvislosti a řadu příčin nejen ekonomických, ale i politických, společenských a mezinárodních.

Primární pozornost proto věnujeme systémovým příčinám naší ekonomické krize a hodnocení důsledků vládní hospodářské politiky. Hledáme odpovědi na to, proč u nás došlo k výraznému zpomalení nejen reálného růstu, ale i potenciálního produktu, a proč česká ekonomika vykazuje takovou míru zablokování a neschopnosti obnovit svůj růstový potenciál, má-li ho ovšem – v kontextu problémů, které v knize diskutujeme – vůbec k dispozici. Stojí za to se dokonce ptát, zda nejsme ve zcela jiné historické fázi našeho vlastního i evropského vývoje, než jsme si zvykli předpokládat.

Chceme být i přiměřeně aktuální a ukázat, že restrikce vládních investic v posledních letech byla a je i dnes nadměrná, že vládní škrty se až dosud týkaly především politicky nejprůchodnějšího způsobu omezování vládních výdajů – investic – a že chybí odvaha zásadně omezit výdaje mandatorní.

Považujeme za nezbytné dotknout se i širších příčin politicko-sociálních a vlivů mezinárodních – krize evropské integrace a vlivů globalizačních. Identifikujeme u nás krizi politického systému, rozklad státního aparátu a mechanismu rozhodování a absenci racionálního formulování priorit při správě věcí veřej-

ných. Absenci vizí pevného a ideového zakotvení napříč celou politickou scénou nahrazuje pseudoválna proti korupci a import evropské regulace. Proto považujeme za nezbytné zamýšlet se vážněji a obecněji i nad stavem a důsledky dnešní podoby západní liberální demokracie, o níž si naše země po listopadu 1989 zvykla jako o ideálu vůbec nepochybovat.

Důsledky globalizace, nástup konkurence z nových zemí BRIC, krize Západu a především Evropské unie mají pro malou otevřenou ekonomiku, jakou je ta naše, zásadní význam. Pokračování dosavadních trendů, které lze lapidárně označit jako **demisi Západu**, představuje pro budoucnost naší země a její prosperitu zásadní hrozbu. Snažíme se proto i v tomto textu zamýšlet nad tím, zda a jakými cestami a prostředky lze tuto hrozbu odvrátit, byť s vědomím, že toto téma je až příliš široké a komplexní. Proto se mu hodláme podrobněji věnovat v našich dalších výzkumných a publikačních aktivitách.

Tato kniha nechce být pouze kritickou analýzou naší dnešní situace. Ve své závěrečné části si klade za cíl hledat určitá východiska a formulovat náměty a doporučení pro adekvátní reakci na existující problémy. Naší ambicí je nastínit hlavní obecné směry, kterými by se měla systémová změna ubírat, nikoli poskytnout podrobné a do detailů (a technicky) propracované návrhy reform. Na to záběr knihy ani naše dnešní kapacity nestačí.

Část A je **primárně deskriptivního charakteru** a snaží se popisovat především fakta. To se týká hlavně úvodní pasáže, jež obsahuje základní data o české ekonomice a jejím negativním vývoji posledních let. V této úvodní části knihy přinášíme rovněž argumenty o postupném rozkladu našeho politického a společenského systému (soustřeďujeme se na krizi rodiny, výchovy

a vzdělávání a na krizi politiky a politických stran). Touto problematikou se zabýváme poměrně rozsáhle, protože se domníváme, že na vzniku a trvání současné ekonomické krize mají společenské a politické faktory podstatný podíl. Vztah mezi nimi a hospodářským poklesem sice nemá jednoduchou kauzalitu, ale jsme přesvědčeni, že je současná ekonomická krize projevem dlouhodobé krize společenské, tak, jak u nás postupně nazrává od konce 90. let.

Část B se pokouší zkoumat **hlavní příčiny** dnešní krize v ekonomické i společenské a politické oblasti, a to jak ty vznikající u nás doma, tak ty plynoucí z našeho okolí, především z úpadku Evropy a do značné míry celého Západu a také ze vzestupu zemí Východu. Významnou pozornost věnujeme zejména vývoji Evropy, především krizi Evropské unie.

Závěrečná část C formuluje některé **kroky, které považujeme za nezbytné uskutečnit pro změnu dosavadních trendů**. Jak u nás doma, tak vůči Evropské unii, která naše žití stále více předurčuje. Jsme přesvědčeni, že při hledání východisek pro naši zemi musíme zvažovat všechny alternativy a nebát se promýšlet i některé nestandardní a překvapivé kroky v této oblasti, včetně změny charakteru našeho angažmá v procesu evropské integrace.

ČÁST A

NAŠE EKONOMICKÁ A POLITICKO-SPOLEČENSKÁ REALITA

Pokud chceme opravdu přispět k vyvolání zásadní a otevřené debaty o naší současné realitě a o tom, jak se s ní potýkat, musíme vyzvat čtenáře k odvaze podívat se spolu s námi do zrcadla. V první části této kapitoly popisujeme – co možná nejvíce deskriptivním způsobem a bez příkras či změkčování – holá fakta o naší ekonomice. V její druhé části se zabýváme společností a politikou a zkoumáme, jak se postupně změnily a do jakého nelichotivého stavu se dostaly. Tvrdíme, že námi často používaný a zdánlivě pro někoho příliš silný výraz „krize společnosti“ se může opřít o hmatatelná data.

Analýzu kořenů této situace, popřípadě recepty na její řešení, předkládáme v dalších částech knihy. Proto se také první část knihy popisující ekonomický vývoj od těch ostatních i stylově poněkud liší. Snažíme se v ní (i když se nám to asi ne vždy daří) nehodnotit a nevyslovovat normativní soudy, ale důsledně a pravdivě popisovat. Lze vést vášnivé polemiky o příčinách tohoto stavu i o východiscích. Fakta, která předkládáme v této části knihy, jsou ale natolik přesvědčivá, že je nelze pomínout či dezinterpretovat. Lze je jen různě vysvětlovat, to ale není předmětem této části knihy.

1. NAŠE DLOUHODOBÁ EKONOMICKÁ STAGNACE NENÍ NÁHODNÁ

Tvrzení, že ekonomická situace v České republice není dobrá, se stává již zcela banálním. Není nikdo relevantní, kdo by tvrdil opak. Lišíme se však v hodnocení kontextu, šíře a příčin tohoto našeho stavu.

Zejména ti ekonomové, kteří měli blízko k nedávné koaliční vládě, rádi zdůrazňují ty parametry naší ekonomiky, ve kterých si nestojíme úplně nejhůře. Srovnávají naši míru nezaměstnanosti, podíl celkového zadlužení na HDP, stav bankovního sektoru či výši inflace s našimi blízkými sousedy a vychází jim z toho, že je naše ekonomika více méně zdravá a že těch několik nepříznivých ukazatelů jistě brzy zlepšíme. Touto cestou selektivního výběru vhodných a pro jistou argumentaci příznivých dat jít nechceme. Další kritici mají jediné vysvětlení všech našich ekonomických problémů – korupci. Takový populistický přístup není seriózní, ale i tomu se budeme dále věnovat.

Někteří ekonomové rádi zdůrazňují výlučně exogenní příčiny naší stagnace s tím, že až ty odezní, brzy se vzchopí i naše ekonomika. Ano, finanční krize západního světa a její přeměna v krizi ekonomickou k nám dolehly bez našeho přičinění, způsobily zřetelný pokles poptávky po našem exportu a to následně způsobilo rozšíření ekonomické stagnace po celém našem hospodářství.

Jenže na vnější vlivy bylo možné svádět naši krizi naposledy možná tak před čtyřmi či snad ještě třemi roky. Dnes je již nesporné, že většina projevů současné české ekonomické stagnace má své domácí příčiny. Svědčí o tom jak rozbor hospodářských ukazatelů, který přinášíme na následujících strán-

kách, tak i fakta, která dokazují, že jsme na tom v mnohém hůře než naši sousedé. Nejde o poznatek nevýznamný. Plyne z něj závěr, že naše stagnace nezmizí automaticky spolu s oživením ekonomiky našich hlavních obchodních partnerů. Naši stagnaci lze překonat odstraněním jejich domácích příčin.

1.1. Základní fakta o české ekonomice

Česká republika prožila (či stále prožívá) nejdelší recesi ve své stále ještě relativně krátké historii. Stagnace našeho hospodářství trvá již od krizového poklesu v roce 2009. Meziroční růst reálného hrubého domácího produktu (dále HDP), nejdůležitějšího a ničím nenahraditelného ukazatele, který souhrnně vyjadřuje ekonomický vývoj země, od druhého čtvrtletí roku 2011 opět klesá a **posledních šest čtvrtletí dosahuje záporných hodnot.**

Srovnáme-li vývoj HDP mezi jednotlivými čtvrtletími (tedy ukazatel sloužící k určení délky recese), klesala naše ekonomika šest po sobě jdoucích čtvrtletí až do prvního čtvrtletí 2013. Byť poslední zveřejněné odhady ČSÚ o vývoji mezičtvrtletního HDP za druhé čtvrtletí roku 2013 naznačují, že by se česká ekonomika mohla vrátit k mírnému růstu, je evidentní, že je to nadále ekonomika velmi slabá a že mnohé další ekonomické ukazatele (o vývoji průmyslové produkce, stavebnictví, exportu, maloobchodních tržeb atd.) nenasvědčují nespornému obrácení negativního trendu.

Zpřesněný údaj Českého statistického úřadu (ČSÚ) za první čtvrtletí roku 2013 vykazuje meziročně (tedy oproti prvnímu čtvrtletí roku 2012) pokles HDP o 2,4%. Na počátku září publikovaný předběžný odhad za druhé čtvrtletí letošního roku vykazuje meziročně pokles o 1,3%.

HDP – očištěný o cenové, sezónní a kalendářní vlivy – se v roce 2012 jako celku podle posledních odhadů ve srovnání s rokem 2011 snížil o 1,2%, což je po roce 2009, kdy se v naší ekonomice naplno projevil dopad euro-americké finanční krize, druhý nejhorší výsledek v historii samostatné České republiky. V běžných cenách byl v loňském roce v naší ekonomice dle stávajících odhadů ČSÚ vytvořen HDP ve výši 3 830 mld. Kč, což je jen o necelých 0,2% více, než tomu bylo v roce 2011. Inflace byla tedy relativně nízká, cenový deflátor činil jen 1,4%. Odhady o vývoji naší ekonomiky na rok 2013 vznikající v nejrůznějších domácích i zahraničních institucích nejsou příznivé.¹

Dlouhodobě klesá domácí poptávka, a to jak poptávka domácností po zboží a službách pro konečnou spotřebu, tak poptávka firem po fixním kapitálu. I zahraniční obchod, tahoun růstu v první dekádě 21. století, výrazně ztrácí na své dynamice. Od prosince 2012 do června 2013 (s výjimkou dubna) ve všech měsících náš vývoz dokonce meziročně klesal, což není úplným překvapením, neboť ekonomiky našich největších obchodních partnerů v zemích západní Evropy, včetně Německa, také nerostou.

Určitě nás nemůže těšit ani pohled na aktuální stav české ekonomiky v jejím mezinárodním kontextu. Není pravda, že jsou na tom všichni stejně špatně. Pokud porovnáme ekonomický vývoj zemí Evropské unie za poslední rok, resp. čtyři čtvrtletí, je zřejmé, že česká ekonomika patří svými výsledky mezi nejhorší (viz tabulka 1).

1 Odhady jednotlivých institucí pro rok 2013 a 2014: Ministerstvo financí (odhad z července 2013) -1,5%, resp. +0,8%; ČNB (srpen 2013) -1,5%, +2,0%; Evropská komise (květen 2013) -0,4%, +1,6%; OECD (květen 2013) -1,0%, +1,3%.

Tab. 1: Vývoj reálného HDP v zemích EU

	2012		2013		Průměr
	Q3	Q4	Q1	Q2	
EU (27)	-0,5	-0,7	-0,7	0,0	-0,5
Eurozóna (17)	-0,7	-1,0	-1,0	-0,5	-0,8
Lotyšsko	5,3	5,6	5,6	4,3	5,2
Litva	3,8	3,1	4,2	4,2	3,8
Estonsko	3,1	3,0	1,3	1,4	2,2
Malta	1,8	1,7	1,7	n.a.	1,7
Slovensko	1,9	1,0	0,8	0,8	1,1
Polsko	1,7	0,8	0,7	1,1	1,1
Švédsko	0,3	1,5	1,6	0,6	1,0
Rumunsko	-1,1	0,8	2,3	1,4	0,9
Lucembursko	-0,3	1,6	1,0	n.a.	0,8
Rakousko	0,8	0,7	0,2	0,2	0,5
Bulharsko	0,7	0,6	0,4	0,2	0,5
Velká Británie	0,1	0,0	0,3	1,5	0,5
Německo	0,9	0,3	-0,3	0,5	0,4
Francie	0,0	-0,3	-0,5	0,3	-0,1
Dánsko	0,0	-0,4	-0,8	0,5	-0,2
Belgie	-0,4	-0,5	-0,6	-0,1	-0,4
Irsko	-0,5	-1,0	-1,0	n.a.	-0,8
Maďarsko	-1,7	-2,5	-0,5	0,2	-1,1
Finsko	-1,6	-2,2	-2,4	0,0	-1,6
Nizozemsko	-1,5	-1,5	-1,4	-1,8	-1,6
Česká republika	-1,4	-1,6	-2,4	-1,3	-1,7
Španělsko	-1,7	-2,1	-2,0	-1,6	-1,9
Itálie	-2,6	-2,8	-2,3	-2,0	-2,4
Slovinsko	-2,8	-3,2	-3,2	-2,2	-2,9
Kypr	-2,3	-3,5	-4,7	-5,2	-3,9
Portugalsko	-3,6	-3,8	-4,1	-2,0	-3,4
Řecko	-6,7	-5,7	-5,6	-4,6	-5,7

Pozn.: Údaje jsou meziročními změnami čtvrtletních výsledků HDP v %, země jsou seřazeny dle hodnot průměru.

Zdroj: Databáze Eurostatu a vlastní výpočty.

České ekonomice se vede podstatně hůře než průměru Evropské unie i než průměru zemí eurozóny. Vývoj našeho HDP je v posledním roce svými tempy růstu, respektive tempy poklesu, velmi blízký vývoji ekonomiky Španělska. Ještě horší výsledky ekonomiky než u nás je možné najít jen v pěti dalších zemích EU: v Itálii, Slovinsku, Kypru, Portugalsku a v Řecku. Dosahujeme tedy (mírně) lepších výsledků jenom než ty země Unie, které jsou pro celý svět synonymem současných problémů, které rychle ztrácejí konkurenceschopnost a jsou závislé na vnější pomoci.

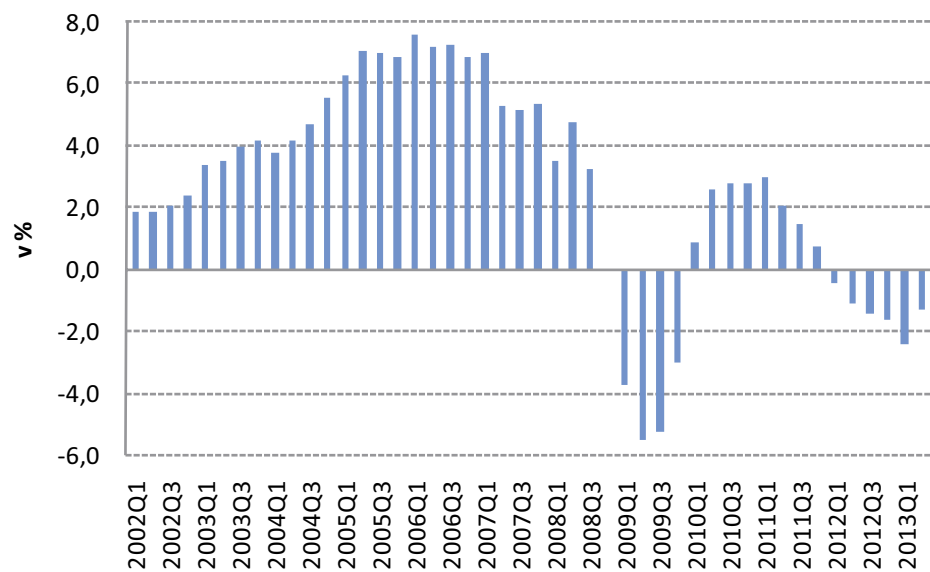
Nejde o krátkodobý výkyv, ekonomika stagnuje už pět let

Slabý ekonomický růst není fenoménem pouze roku 2012 či první poloviny roku letošního. Nejde o krátkodobý, nahodilý, cyklický výkyv, způsobený radikálně se zhoršujícími vnějšími podmínkami, jako tomu bylo v roce 2009. Česká ekonomika byla tehdy, obdobně jako většina evropských zemí, zasažena světovou finanční a jí vyvolanou ekonomickou krizí. Z této krize se naše ekonomika poměrně rychle vymanila, avšak po krátkém oživení v roce 2010 navzdory optimistickým očekáváním přešla opět do recese, která je teď, v polovině roku 2013, evidentně nejdelší v naší novodobé historii.

Graf 1 ukazuje výkon české ekonomiky v tomto střednědobém kontextu. Průměrný růst HDP od třetího čtvrtletí roku 2008 (tedy od pádu americké banky Lehman Brothers, který je všeobecně považován za počátek euro-americké finanční krize) po druhé čtvrtletí 2013 ukazuje za celé období těchto pěti let pokles o 0,3%! Průměrný růst od momentu odražení se ode dna, tedy od zahájení růstu ve druhém čtvrtletí roku 2009, stagnuje a dosahuje přesně nulové hodnoty. Tato data kontrastují s průměr-

ným růstem v období před vypuknutím finanční krize. Za dvacet předkrizových čtvrtletí (třetí čtvrtletí 2003 až druhé čtvrtletí 2008), tedy za zhruba stejně dlouhé pětileté období jako od počátku krize po současnost (druhé čtvrtletí roku 2013), byl průměrný růst HDP ve výši 5,7%! Rozdíl mezi +5,7% a -0,3% je tragický. Vývoj v posledních letech je výrazně horší i než průměrný růst české ekonomiky za posledních patnáct let, který dosahuje výše 2,7%.

Graf 1: Vývoj reálného HDP v ČR

Pozn.: Jedná se o meziroční změny čtvrtletního HDP v %.

Zdroj: Databáze ČSÚ.

Jak bylo řečeno, výkon české ekonomiky v posledních pěti letech je neuspokojivý i v mezinárodním kontextu. V roce 2012 byl HDP v České republice mírně pod svojí předkrizovou úroveň (o 1,6 %), což je v podstatě stejný výsledek jako pro celou eurozónu (viz tabulka 2).

Tab. 2: Srovnání vybraných makroekonomických ukazatelů oproti roku 2008

	Růst HDP kumulativně od r. 2008 do r. 2012	Očekávaný HDP kumulativně od r. 2008 do r. 2013	Růst domácí poptávky od r. 2008 do r. 2012	Růst národohospodářské produktivity kumulativně od r. 2008 do r. 2012
Česká republika	-1,6	-2,1	-6,2	0,6
Eurozóna	-1,7	n.a.	-4,1	1,0
Maďarsko	-5,6	-5,4	-14,1	-5,6
Německo	2,5	2,9	2,4	-1,4
Polsko	12,3	13,6	7,0	13,6
Rakousko	1,6	2,2	2,5	-0,7
Slovensko	4,5	5,5	-5,8	8,8

Pozn.: Údaje jsou změnami v %.

Zdroj: Databáze Eurostatu a vlastní výpočty.

V údaji za eurozónu je však obsaženo silně problematické „jižní křídlo“ (včetně Irska) se svojí opravdu těžkou finanční (a dluhovou) krizí a silně oslabeným bankovním sektorem. Naproti tomu ČR měla v roce 2008 finanční sektor stabilní a ten stabilním zůstal po celou dobu jinak mimořádně silné krize (ziskovost českých bank dokonce během sledovaných let překročila historická maxima). Navíc výchozí úroveň vládního zadlužení (nikoli však jeho trend!) i zadlužení firem a domácností byla v ČR ve srovnání s většinou evropských zemí relativně nízká. „Sekundární recese“, způsobená poklesem cen aktiv (zejména nemovitostí a cenných papírů), by tak měla v české ekonomice probíhat podstatně slaběji než v řadě zemí eurozóny, resp. by u nás nemusela probíhat vůbec (podrobněji k mechanismu vzniku tzv. sekundární recese viz následující box).